

Makale Künyesi (Tanıtma): Çelik, Z. (2020). *Abdurrahman Özkan, Ufuk Deniz Aşçı, Mustafa Toker / Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*. [Türkiye Türkçesi Söz Dizimi adlı kitap tanıtımı]. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*. 5 (1), 229-232.

ABDURRAHMAN ÖZKAN, UFUK DENİZ AŞÇI, MUSTAFA TOKER / TÜRKİYE TÜRKÇESİ SÖZ DİZİMİ

Zehra ÇELİK¹

Türkiye Türkçesi ile ilgili son dönemde modern bakış açısıyla bilimsel çalışmalar yapılmakta ve farklı yaklaşımların sergilendiği gramer sorunlarına çözüm bulma çabaları devam etmektedir. Söz diziminde görtüş / kabul birliğinin sağlanamadığı konularda bu alanın gelişimine katkıda bulunma amacıyla Prof. Dr. Abdurrahman Özkan, Prof. Dr. Ufuk Deniz Aşçı ve Doç. Dr. Mustafa Toker'in birlikte hazırladıkları *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi* kitabının ilk baskısı Ekim 2015'te, ikinci baskısı ise Ekim 2016'da Palet Yayınları tarafından yapılmıştır.

Prof. Dr. Abdurrahman Özkan kitabın editörlüğünü yapmış ve "Ön Söz" bölümünde Türkçede cümle yapısının dünyanın en gelişmiş dillerinde bile nadir görülür ölçüde değişken olduğunu, cümlede öğelerin yerlerinin değiştirilerek farklı yargılar ifade edilebildiğini dile getirmiştir. Ayrıca bu değişkenlik kimi araştırmacılarca Türkçede cümle yapısının oturmamış olmasıyla açıklansa da aslında işin özünü Türkçenin ifade gücünün zenginliği olduğu Özkan tarafından şu şekilde belirtilmiştir:

"Türkçeyi tam olarak özümsememiş bir araştırmacı bu zenginliği göremez ve cümlenin neden bu şekilde değişken olabildiğini açıklayamaz, yanlış düşer. Bu nedenledir ki Türkçenin söz dizimiyle alakalı çalışmalar, dil bilgisinin diğer alt dallarıyla ilgili çalışmalara nazaran azdır." (Özkan vd. 2016, s. 9)

Türkiye Türkçesi Söz Dizimi adlı eser oluşturulurken konu ile ilgili bütün kitaplara ve makalelere ulaşılmaya gayret edilmiş, yararlanılan açıklamalar satır arası referanslarla gösterilmiş, yazarlara ait ek açıklamalar ve gerekli görülen başka araştırmacılara ait farklı yorumlar dipnotlarda verilmiştir.

¹ Siirt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi. deryabulut5633@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-6339-7194>

Eserde söz dizimi ile ilgili yapılar, bu yapıların cümledeki görevleri ve yerleri, ögelerin özellikleri, nasıl kullanıldıkları ve neyi ifade ettikleri, cümlenin anlamı, anlamı değiştiren özellikler önce açıklanıp sonra da edebî eserlerden verilen örneklerle kuvvetlendirilmiştir. Bir konu ile ilgili farklı özellikler alt başlıklarla detaylı bir şekilde açıklanmış ve her konu için bol miktarda örneğe yer verilmiştir. Türkçe yayınlarda söz dizimi ile ilgili terim kargaşasından kaçınmak amacıyla yaygın, kabul görmüş terimler tercih edilmiştir.

Türkiye Türkçesi Söz Dizimi'nin ikinci baskısı 2016'da Palet Yayınlarından çıkmış ve eser 234 sayfadan oluşmuştur. Eser, çalışma ile ilgili bilginin verildiği “Ön Söz”, söz diziminin tanımının yapıldığı ve bu konuyla ilgili doyurucu bilgilerin verildiği “Söz Dizimi”, “Cümle ve Cümle Ögeleri”, “Kelime Grupları”, “Kısaltma Grupları”, “Cümle Çeşitleri”, “Cümle Tahlilleri”, “Kısaltmalar ve Teranalar Eserler”, “Kaynaklar” olmak üzere farklı bölümlerden oluşmaktadır.

Çalışmada verilen konu örnekleri altmış sekiz edebî eserden alınmıştır. Örnek cümleler, ağırlıklı olarak Cumhuriyet Dönemi metinleri olmak üzere, Millî Edebiyat Dönemi dâhil farklı dönemlere ait eserlerden seçilmiştir.

“Söz Dizimi” adlı bölümde yazarlar söz dizimini “cümlede yer alan kelime gruplarının yapılarını, görevlerini, kelimelerin ve ögelerin birbirleriyle olan ilişkilerini, sıralanışlarını, cümle ve cümle ögelerinin oluşumlarını ve özelliklerini, cümle çeşitlerini inceleyen dil bilgisi dalı” (Özkan vd. 2016, s. 11) şeklinde tanımlamış, söz diziminin hem yargısız anlatım hem de yargılı anlatım biçimlerini incelediğini dile getirmişlerdir. Burada ayrıca ses bilimi, söz dizimi ve anlam biliminin dili anlatım yönünden işlevsel hâle getiren üç temel bileşen olarak açıklandığı görülmektedir. Söz diziminin üretici, ses bilimi ve anlam biliminin ise yorumlayıcı olduğu ve bu üç temel bileşenin dilin yapısını oluşturduğu ifade edilmektedir (Özkan vd. 2016, s. 11).

Eserin birinci bölümünü “Cümle ve Cümle Ögeleri” (Özkan vd. 2016, s. 12-45) oluşturur. Cümle ve cümle ögeleri ile ilgili genel özelliklerin verildiği bu bölüm “yüklem”, “özne”, “nesne”, “yer tamlayıcısı”, “zarf (zarf tümleci)”, “cümle dışı ögeler” olmak üzere altı başlıkta incelenmiştir. Ögelerin her biri örneklerle beraber açıklayıcı bir üslupla ifade edilmiştir. Her bir örneğin yanına alıntı yapılan eserin kısaltması verilmiş, vurgulanmak istenen kısımlar koyu renkle gösterilmiştir. “Cümle Ögeleri” bölümünde cümlenin en temel ögelerinin yüklem ve özne olduğu belirtilmiştir.

Eserin ikinci bölümünü “Kelime Grupları” (Özkan vd. 2016, s. 45-125) oluşturur. Kelime grupları ile ilgili genel özelliklerin verildiği bu bölümde “isim tamlaması”, “sıfat tamlaması”, “tekrar grubu”, “özel isim grubu”, “birleşik fiil”, “filimsi grupları (sıfat-fiil grubu, zarf-fiil grubu, isim-fiil grubu)”, “edat grubu”, “ünlem grubu”, “bağlama grubu”, “unvan grubu”, “sayı grubu”, “kısaltma grupları (isnat grubu, yükleme grubu, yönelme grubu, bulunma grubu, uzaklaşma grubu, vasıta grubu, eşitlik grubu, ilgi grubu, kısaltma yapılar)” olmak üzere toplam yirmi dört kelime grubu ele alınmıştır.

Çalışmada “isim tamlaması” türü “belirtili isim tamlaması” ve “belirtisiz isim tamlaması” olmak üzere iki türde incelenmiştir. Bazı kaynaklarda belirtili isim tamlaması ve belirtisiz isim tamlamasının dışında zincirleme isim tamlaması ve takısız isim tamlaması terimlerine de rastlanıldığı belirtilmiştir. Zincirleme isim tamlaması olarak nitelendirilen tamlama en az iki isim tamlamasından oluşmuştur. İçerisinde birden fazla isim tamlaması bulunduran isim tamlamasının zincirleme isim tamlaması olarak isimlendirilmesinin gereksiz olduğu ifade edilmiştir. Tamlayanın ekli veya ekiz olmasına göre isim tamlamasını isimlendirmenin daha doğru olduğu açıklanmıştır. Yazarlar, “takısız (eksiz) isim tamlaması” olarak değerlendirilen türün aslında “sıfat tamlaması” olduğunu belirtmişlerdir (Özkan vd. 2016, s. 54). Ayrıca eserin bu bölümünde isim tamlamalarındaki bozulmalardan da bahsedilmiştir. Bu bozulmaların belirtisiz isim tamlamalarındaki iyelik ekinin düşürülmesinden ya da iyelik eki düşürüldükten sonra tamlayan ile tamlanan unsurlarının yer değiştirmesinden kaynaklandığı belirtilmiştir: “*Halkbank < Halk Bankası, Kanal D < D Kanalı*” Bu şekildeki kullanışların tamamen yabancı tesirlerden kaynaklandığı dile getirilmiştir (Özkan vd. 2016, s. 60).

“Kelime Grupları” bölümündeki diğer bir başlık da “özel isim grubu” dur (Özkan vd. 2016, s. 73). Pek çok söz dizimi kitabında “birleşik isim grubu” adıyla yer alan bu kavram “*asıl özel isim grubu*” ve “*sonradan özel isim grubuna dönüştürülen yapılar*” olmak üzere iki alt başlıkta ele alınmıştır.

Eserin üçüncü bölümünü “Cümle Çeşitleri” (Özkan vd. 2016, s. 125-150) oluşturur. Cümleler “yapısına göre cümleler”, “yüklemin türüne göre cümleler”, “yüklemin yerine göre cümleler”, “anlamına göre cümleler” olarak dört alt başlıkta incelenmiştir. Çalışmada yapısına göre cümleler “basit cümle”, “birleşik cümle”, “sıralı cümleler” olmak üzere üç alt başlıkta incelenmiştir. Birleşik cümle “şarhlı birleşik cümle, iç içe birleşik cümle, ki’li birleşik cümle” olmak üzere üç, sıralı cümleler “bağımlı sıralı cümle, bağımsız sıralı cümle”

olmak üzere iki alt başlıkta incelenmiştir. Yüklem türüne göre cümleler “fiil cümlesi ve isim cümlesi” olmak üzere iki alt başlıkta incelenirken, yüklem yerine göre cümleler “kurallı cümle ve devrik cümle”, anlamına göre cümleler de “olumlu cümle, olumsuz cümle, soru cümlesi” şeklinde incelenip açıklanmıştır. Yapısına göre cümleler ve bu konudaki tartışmalar kitapta detaylı bir şekilde dile getirilmiştir.

Eserin dördüncü bölümünü “Cümle Tahlilleri” (Özkan vd. 2016, s. 151-220) oluşturur. Farklı yazarlardan seçilen elli dört cümlenin tahlili yapılmıştır. Örneklerin onu manzum, kırk dördü mensur eserlerden alınmıştır. Tahlil örneklerinde önce cümle verilmiş, cümlenin hangi edebî eserden alındığı belirtilmiştir. Ardından eğik çizgiler ile cümle, öğelerine ayrılmış, daha sonra cümlelerde yer alan bütün kelime grupları tespit edilip çözümlenmeler yapılmıştır. Cümlelerin çeşitlerine göre tahlilinin yapılmamış olması bu bölümde göze çarpan bir durumdur.

Eserin beşinci bölümünü “Kısaltmalar ve Taranan Eserler” (Özkan vd. 2016, s. 221-225) oluşturur. Bu bölüm “terim kısaltmaları”, “taranan kaynaklar ve kısaltmaları”, “metinlerin alındığı eserler” olmak üzere üç alt başlıkta değerlendirilmiştir. Eserde kullanılan terimlerin kısaltmaları, eser oluşturulurken taranan kaynaklar ve kaynakların kısaltmaları bu bölümde verilmiştir.

Eserin son bölümünü “Kaynaklar” (Özkan vd. 2016, s. 227-234) oluşturur. Bu bölüm “kitaplar”, “makaleler”, “terim sözlükleri ve yazım kılavuzları” başlıklarından oluşmaktadır. Kaynaklar bölümünde eserde yararlanılan kırk kitap ismi ve konu etrafında yayımlanmış otuz sekiz makale ve dokuz terim sözlüğü sıralanmıştır.

Eserde Türkiye Türkçesi söz dizimi kuralları yorumlanarak anlaşılır bir dille açıklanmaya çalışılmıştır. Örneklerle ve örnek tahlillerle alana kılavuzluk yapabilmesi için hazırlanan bu eser, söz dizimi alanındaki çalışmalara yeni bir bakış açısı kazandıran önemli bir akademik eser unvanını taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Özkan, A., Aşçı, U. D. ve Toker, M. (2016). *Türkiye Türkçesi söz dizimi* (2. bs.). Palet Yayınları.